

## ચૈત્ય પુરુષની પ્રાતિ

ચૈત્ય-પુરુષની ગૂઢ ગુહાને હુંદેતી સાવિત્રી આગળ ચાલી. પ્રથમ તો પ્રભુની એક રાત્રિમાં ઓનાં પગલાં પ્રવેશ્યાં. શામે લાગેલી સૃષ્ટિને ને અવનમાં મથામણ કરતી શક્તિને સહાય કરતી જ્યોતિ બુઝાઈ ગઈ. મને વિચાર છોડ્યા, હદ્યે આશાઓ હણી. વિચાર ને વાણી માટે આત્યંત મહાન સત્યની સમીપમાં જ્ઞાન, ભાવના અને પ્રાણિતા મેં જતાવી શક્યાં નહિ. એક પ્રકારનું નિષ્પાપ અજ્ઞાન અરૂપની જણે આરાધના કરતું હતું. સાવિત્રીના શુદ્ધ આત્મા સિવાયનું અને સમર્પિત હદ્યની જંખના સિવાયનું સર્વ લુભ થઈ ગયું હતું. એ ન 'તી માગતી મોક્ષ કે ન 'તી માગતી સ્વર્ગની મુગટ. કેવળ પ્રભુ જ એક રહ્યો 'તો, એ પોતે તો નહિવત, બની ગઈ હતી. માનવીયતા હવે આત્યંત ગૌરવશાળી અવસ્થા બની ગઈ હતી. પ્રભુનું જ્ઞાન નહિ, ભાનમાત્ર ઓનામાં હતું. એક પવિત્ર અંધકાર અંતરમાં વ્યાપ્યો હતો, જગત ગાડન અંધકારમય બની ગયું હતું, અને તેમ છતાંય એ શૂન્યમાં સધળાં ભુવનો કરતાંય વધારે ભર્યું છે એવું લાગતું 'તું; કાળમાં રહેલા સર્વ કરતાં એમાં વધારે છે એવું અનુભવાતું હતું. આ અંધકાર અજ્ઞેયને જાણતો હતો. બધું ત્યાં અરૂપ, આરપ અને આનંત હતું.

આ અધ્યોર રાત્રિમાં એક છાયામૂર્તિ સમી સાવિત્રી સંચરતી હતી. નિરવકાશ બૃહતા ઓના આત્માનું સ્થાનક બની ગઈ હતી.

આખરે આ સ્થિતિ બદલાઈ, રિક્તતામાં ભંગ પડ્યો. લક્ષ્યની મહાસુખદ સમીપતા આનુભવાઈ. ઉધાનું ગુલાબી મુખ પ્રકુલ્લયું. આનંદયજ્ઞનો પુરોધા દિવસ દેખાયો. મર્ય પ્રકાશનો ઓનો હતો જેમો ને જમલી જેસની માઝક સ્વર્ગ એની પાછળ જેંચાઈ આવતું હતું. સૂર્યનું સિદ્ધરી તિલક એને ભાલે શોભતું હતું. એ આકાશનો આવિનાશી પ્રકાશ, હવાનું તરલ માધુર્ય, ને પવિત્ર પર્વતમાં આવેલી ગૂઢ ગુહા સાવિત્રીએ ઓળખી કાઢી ને પોતાના ચૈત્યાત્માનું નિવાસસ્થાન એ જ છે એવું જાણી લીધું.

ત્યાં હતું કો સુઅસ્વર્ગનું ગૂઢ ઊંડાણ, સત્યનું અંત્ય આશ્રયસ્થાન, શૈલમાં કંચરી કાઢેલા મંદિરના એકાંતમાં પ્રભુને સાંતાઈ રહેવાનું સ્થળ.

ખડકનાં મોટાં બારણાં ઉપર ઉરામણું અંધારું વ્યાપેલું હતું. બારોટિયા ઉપર ને સોનેરી સાપ વીટળાયેલા હતા, વિજયશીલ પાંખો એક ગરુડે ઉપર પ્રસારી

હતી, ધારા ઉપર શુભ્ર શાંતિ જેવાં કર્પોતોનાં વૃન્દ જમ્યાં હતાં. તો ધતો તિમરો ઓળંગીને સાવિત્રી અંદર ગઈ, ને જેયું તો પોતે મહાન દેવતાઓની વર્ચયે આવી હતી. પથ્થરમાં પ્રાણવાન બનેલા એ દેવો મનુષ્ય જીવ ઉપર સ્થિતમિત નથેને જેઈ રહ્યા હતા. વિશ્વાત્માનાં તેઓ કર્યવાહક સ્વરૂપો હતા, આમર શક્તિનાં જગત પરનાં પ્રતીકો. પ્રભુના સ્વરૂપનાં તેઓ વિસ્તરણો હતા. આમૃતત્વ પ્રત્યે તેઓ લઈ જતા હતા, સચિયદાનંદે એ પાછા પહોંચાડતા હતા. જે સર્વમય છે ને એક પણ છે, ને જે અન્ય કોઈ નહિ પણ સ્વરૂપમાં સર્વથી પૃથક્ છે એવી સત્તાની ત્રિપુટીની રહસ્યમયતાએ તેઓ લઈ જતા હતા.

શ્વસંત મનુષ્યનું ત્યાં પગલું નહોટનું. નીરવતામાં ચૈત્યનું જીવંત સાનિનધ્યમાત્ર અનુભવાતનું. સધળાં ભુવનો ને ભુવનોના ભગવાન ત્યાં હતા. પ્રત્યેક પ્રતીક ત્યાં એક સત્યતા હતું. જે દિવ્ય સાનિનધ્યે એને પ્રાણવાન બનાવ્યું હતું તેને એ ઉપસ્થિત કર્તું હતું.

સાવિત્રીએ આ સર્વ જેયું, અંતરમાં અનુભવ્યું એને આવબોધ્યું. વિચારણા દ્વારા નહિ પણ આત્મા દ્વારા આ જ્ઞાન એને થયું. સૂર્ય-ચંદ્ર-આર્દ્ધિનો નહિ એવો પ્રકાશ ત્યાં હતો. એ અંતરમાં રહ્યો 'તો ને અંતરમાં આવલોકતો એને રહસ્યમયતાને શર્ષણ કરી શકે તેના કરતાંય વધારે આવિજ્ઞાનિક બનાવતો હતો. આપણી દૃષ્ટિ એને માત્રાસપર્શી સ્ખલનશીલ છે, એક આત્માનું દર્શન જ સર્વથા સત્ય હોય છે.

એ ગૂઢ સ્થાનમાં સંચરતી સાવિત્રી જેને જોતાં તેની સાથે એકાત્મકતા અનુભવતી. પોતે પરમાત્માની પ્રિયતમા હતી એવું એને જ્ઞાન થયું. ત્યાંના દેવો પ્રભુનાં જ સ્વરૂપો ને દેવીઓ પ્રભુની પ્રિયતમાનાં જ સ્વરૂપો હતી. પોતે જ સૌનંદર્ધ ને સંમુદ્દાની માતા હતી, બ્રહ્માના સુવિશાલ સર્જનાત્મક આશ્લેષમાં રહેલી સરસ્વતી હતી, સર્વશક્તિમાન શિવશંકરના અંકમાં વિરાજમાન વિશ્વશક્તિ હતી, એ કૃષ્ણ એને પોતે રાધા હતી, પરસ્પર આત્મલીનતાથી એક બનેલા યુગલ સ્વરૂપમાં પોતે હતી ભક્ત એને એ હતા ભક્તના ભગવાન.

છેલ્લા ખંડમાં સુવર્ણ સિહાસને વિરાજમાન એક આદભુતસ્વરૂપિણીનાં દર્શન થયાં. એનું રૂપ હતું વર્ણનાતીત એ વિશ્વસમસ્તનો ઉત્સ છે એવું એને જેઈને લાગતું હતું. પોતે જેનું એક આટનું ઓઝ હતી એવી એ એક મહાશક્તિ હતી, એ હતી એક આદશ્ય સૌનંદર્ધ, વિશ્વની આભિલાષાનું લક્ષ્ય, સર્વ જ્ઞાન જેનું એક કિર્ણિ છે એવો મહાસૂર્ય, જેના વિના નોમેય જીવન સંભવતું નથી એવો એક મહિષ મહિમા. ત્યાંથી આગળ ઉપર સર્વ કાંઈ નિરંજન, નિરાકાર, નીરવ, શુદ્ધ, કેવળ બ્રહ્મસ્વરૂપ બની જતું હતું.

પછી છેલ્લા ખડકમાં ખોદાયેલી એક સુરંગ દ્વારા એ બહાર આવી તો ત્યાં એક આમર સૂર્ય પ્રકાશને હતો ને જવાલા એને જ્યોતિનું બનેલું એક ગૃહ હતું. ત્યાં દ્વારચહિત જીવમાન અર્દીનની દીવાલ સાવિત્રીએ પાર કરી ને ઓચિતો એને

આતાના ગુમ આત્માનો સમાગમ થયો.

જ્ઞાનુભંગુરતામાં ત્યાં એક અમર સત્તા ઊભી હતી. એની આંખોમાં હતી રાત સુખમયતા. એમના દ્વારા આનંતરા અંતરંત વસ્તુઓને આવલોકતી હતી, આશ્વતની લીલાનાં દૃશ્યો જેતી હતી. પ્રભુની સુખાનિતકામાં એ ભાગ લેતી હતી, પરમાત્માનું પ્રતિનિધિત્વ ધારતી હતી, વિશ્વને સાથ આપતી, કણ ને ઘટના સાથે કંદુક-કીડા કરતી હતી. સૂછિનાં સુખદુઃખને એણે સ્થિતપૂર્વક સત્કાર્યી રહ્યાં, સુખદુઃખને એ હાસ્યથી ઉત્તર આપતી. અજ્ઞાનના નેપથ્યમાં છબ્બવેશી વિદ્યાર કરતા સત્યના રૂપમાં રહેલી વસ્તુઓને અમૃતત્વની દિશામાં વર્ષે વટાવતી એ વિલોકતી હતી. આત્માની ઓજરવી શાંતિ સાથે સર્વની સામે એ ઊભી રહેતી.

પરંતુ પોતાનાં સંતાનોના જીવનમાં ભાગ લેતી માની મમતાથી પ્રેરાઈ પોતાનો અંગુઠપ્રમાણ એક અંશ એણે હદ્યના ઊંડાખુમાં રાખ્યો છે. એ પોતાના પરમ-સુખને ભૂલી વેદનાનો સામનો કરે છે, દુઃખમાં ભાગ પડાવે છે, પૃથ્વીના ધા જીલે છે ને તારામંડળના પરિશામ વરચે પરિશામ સેવે છે. દુનદોના આધારો ને પ્રત્યાધારો વહારી લેવા છતાંય એ પોતે આકાશ રહે છે; એ અમર હોય છે એને માનવ રંગમંદ્ય. પરના આલિનેતાને આધાર આપતો રહે છે.

આની મારફત એ દેવી સત્તા પોતાનો મહિમા એને પોતાનું મહૌળ આપણને આપે છે, માનવ જતિને મદદ કરવાનું આપણામાં રહેલું થોડુંક બળ પૂરું પાડે છે, મથામણ કરતા જગતનો ભાર વહેવડાવે છે. આ છે આપણામાં રહેલું દૈવત, આદ્ય દિવ્યતાના આ માનવ અંશમાં એ કાલાગત આત્માની મહત્ત્વાને છતાં અદ્ભુત. સ્થાપે છે, માનવ જીવને પ્રકાશથી પ્રકાશમાં ને બળથી બળમાં ઉદ્ઘારીને લઈ જય છે, ને આખરે એને સ્વર્ગાય શિખરે પહોંચાડી રાજ્ય સમર્પે છે.

આહી આ જવાલાના ને જ્યોતિના ધામમાં સાવિત્રી ને સાવિત્રીનો ચૈત્ય આત્મા મળ્યાં. એમણે એકબીજ પર દૃષ્ટિપાત કર્યો ને પરસ્પરને પિછાની લોધાં. ગુમ દેવતાએ એને એના માનવ અંશો, શાંતસ્વરૂપ અમરાત્માએ એને જૂઝતા જીવે આન્યોન્યને ઓળખ્યા. પછી તો એક ચમત્કારી ને ઝડપી રૂપાંતરની સાથે ઉભય એકબીજ પ્રત્યે ધર્યા ને એકરૂપ બની ગયા.

સાવિત્રી ફરી એકવાર માનુષી બની રાત્રિ મધ્યે વર્ષા-નહાતાં વનોમાં જુંપડી આગળ સમાધિસ્થ બેઠેલી દેખાઈ. આંતર દૃષ્ટિના સૂર્યના પડદા પાછળ સૂક્ષ્મ લોક ઊંઠે ઓસરી ગયો. પાણું હવે એની આધ-ખૂલી હદ્યકમળની કળી પ્રકુલ્લિત બની ગઈ. એનો ચૈત્ય-આત્મા સંમૂર્ખ સ્વરૂપમાં પ્રકાશતો હતો. મન ને પ્રાણની દીવાલો હવે આડે રહી ન 'તી. હદ્યકમળના ગહન ધામમાં વિરાજમાન એનો આત્મા ભુવનોની મહામાતાનું આવાહન કરી પ્રાર્થતો હતો કે હવે એ પૃથ્વીના દેહને પોતાનું મંગલ મંદિર બનાવી હે. પછી તો પરમોર્ય પ્રકાશના એક અભક્તારાની સાથે આદ્ય શક્તિના પ્રાણવાન પ્રતિમૂર્તિ નીચે ઊતરી આવી એણે સાવિત્રીના

હદ્યને પોતાનું પવિત્ર મંદિર અનાંત્રી દીધું. પરંતુ જ્યારે ઓના ચરણ કંપમાન કમલને સ્પર્શયોત્ત્વારે આયેત, આનાત્મ અને અમના રાત્રિમાંથી એક આંતર અવકાશ આંદોલિત થઈ ઉઠ્યો અને એક જવાલામયી સર્પકાર શક્તિ જગી ઉઠી અને તોદ્ધાન મચાવતી ઉપર ચડી. ઓના આજને ચુંબને સાવિત્રીનાં ચેતનાકેન્દ્રો જગ્યાત કર્યાને એ મહસ તથા મહામુદ્દાધી તેભરાઈ ઉલ્લસવા અને હસવા લાગ્યાં. ચારોહેલી કુંડલિની શક્તિઓ શિરના શિખર પર શાશ્વતસ્વરૂપના મહાવકાશ સાથે સંયોગ સાધ્યો. સહસ્રારથી માંદીને મૂલાધાર પર્યાત વરચેનાં સધળાં ચેતનાકેન્દ્રોમાં થઈને ઓના નિગૃહ સ્તોત ગતિ કરવા લાગ્યો અને ગૂઢનાં દર્શનાતીત શિખરોને આદૃષ્ટ ઊંડાણો સાથે ઓણે સંયોજિત કરી દીધાં.

ઉદ્ધેવ આદ્ય શક્તિની મૂર્તિ વિરાજમાન હતી—શાસ્ત્રાલથી સજ્જ, આદ્ભુત ને અનુપમ ચમત્કારી શક્તિથી સંપન્ન. નાનાદુપા છતાં એકા, સંરક્ષણકારિણી. અભ્યવરદ મુદ્રામાં ઓનો હસ્ત હતો. આજિન જેવી આંખોવાળું શાંત ને સમર્થ પવિત્ર સિહાકાર સત્ત્વ ઓને ચરણે પ્રણિપાતે પહેલું હતું. ઓને દર્શને બધું જ દિવ્ય રૂપાંતર પામી ગયું. આજીના આંતરાઓ તૂટ્યા, સત્તવનો એકેએક અંશ આનંદથી ઉત્કંપિત થયો, દેવતાઓ પાવકમયી પ્રસ્કૃટતા પામ્યા ને પ્રત્યેક ઘટનામાં મહામાતાનો હસ્ત દૃષ્ટિગોચર થયો. વિચાર કરતા મનનું ઉદ્યોગી ક્ષેત્ર બનેલા મસ્તિષ્કના કમલમાં, જ્યાંથી દૃષ્ટિનાં ને સંકલ્પનાં બાણ વધૂટે છે તે ભવાં વરચેના આજ્ઞાયકમાં, જ્યાંથી વાણી અને અભિવ્યક્તિ કરતું મન ઉદ્ય પામે છે તે કંદમાં આવેલા વિશુદ્ધયકમાં એક સુખમય સમુદ્ધાર આવ્યો ને નવું કાર્ય આરંભાયું. પામર વિચારોનું સ્થાન અમરોના વિચારોએ લીધું. પ્રત્યેક વસ્તુએ પોતામાં રહેલો પ્રભુનો ગૂઢ ઉદ્દેશ પ્રકટ કરવા માંડયો. આપણા જીવનના અંધ અને અંધાધૂંધી ભરેલા રાજ્ય ઉપર અમર સંકલ્પનો પ્રભાવ પ્રવર્તવા લાગ્યો. પ્રત્યેક કાર્ય પ્રભુનું કાર્ય બની ગયું.

હદ્યકમલમાં પ્રેમે પવિત્ર વિવાહનાં મંગલ ગાન શરૂ કર્યી, પ્રાણ તથા પિડ પરમાનંદનાં નિર્મલ દર્પણો બની ગયાં અને સધળા ભાવોએ ભગવાનને આત્મ-સમર્પણ કર્યું.

નાભિકમલના પ્રતાપી વિસ્તારમાં ગર્વભરી મહત્વાકંશાઓ અને અધિકાર દાખવતી લાલસાઓ વિનીત બની ગઈ અને પૃથ્વી પર પ્રભુનું કાર્ય કરવા માટેના શર્ખનું રૂપ લઈ એમણે એક ઉદાત્ત અને શાંત સત્તાને શિરોમાન્ય કરી.

સ્વાધિકારના સાંકડા ચક્ષુસ્થાનમાં ત્યાંની બાલિશ ને વામણી વાસનાઓની કીડાઓ કાળમાં જીવન સાથે ચાલતી ક્ષુદ્ર દેવતાઓની ધ્યાનમસ્તીનું રૂપ લીધું.

કુંડલિની જ્યાં પોઢેલી હતી ત્યાં જડદ્રવ્યની જંગી શક્તિઓ ઉપર પ્રભુત્વ પ્રકટયું અને જીવનના આદ્ય અવકાશમાં એ શક્તિઓનો અનદ્યપ ઉપયોગ ગ્રયોજયો અને સ્વર્ગલિંગમાંથી ઉત્તરી આવતા મહાબલને માટે સુદૃઢ ભૂમિકા તૈયાર થઈ.

આ સર્વની પાછળ રહી સાવિત્રીનો સર્વેપરી ચૈત્ય-આત્મા અમલ ચલાવતો હતો. અજ્ઞાનનાં આવરણોમાંથી છૂટેલો એ દેવોનો મિત્ર ને વિશ્વનાં સત્ત્વોનો ને શક્તિઓનો સાથી બની ગયો હતો. જગત્માતાના હાથમાં સમપર્ચ ગૃહેલી સાવિત્રી એક એને જ આધીન રહી, એના જ આદેશને આ આચિત, જગતની સમસ્યામાં અનુસરવા લાગી. આપણા અજ્ઞાન જીવનનો સ્વામી અને સાક્ષી એક ગુમ આત્મા સર્વને આધાર આપે છે અને પુરુષનો ને પ્રકૃતિનો સ્વીકાર કરે છે. પરંતુ એકવાર ગૂઢનાં બારણાં ઉઘડી જય છે ત્યારે પડદા પાછળનો પ્રભુ પુરઃસર બની પગલાં માંડે છે. અજ્ઞાનમાં પ્રકાશ ઉત્તરી આવે છે, ગ્રંથિની દુઃખદ પકડ શિથિલ બને છે, મન સ્વાધીન શલ્લ બની જય છે અને પ્રાણ ચૈત્યનાં રંગઢંગ ને રૂપ ધારણ કરે છે. બધું પદ્ધી પરમસુખ ને પરમ જ્ઞાન પ્રત્યે સુવિકાસ સાધતું બની જય છે. પ્રકૃતિને સ્થાને પ્રભુનો પ્રભાવ પ્રવતો છે અને આપણા તનમનની પ્રવૃત્તિઓને પ્રેરે છે. આપણી આશાભિલાપાઓની ને સેવેલાં સ્વાપ્નોની અધિકાત્રી સ્વામિની એ આપણામાં એની આસીમ રાકિતના સ્રોતનો સંચાર કરે છે, મર્ય અંગોમાં અમરોનો પ્રહર્ષ અને પ્રભાવ આપે છે. પદ્ધી તો સૌન્દર્યનો આંતર ધર્મ આપણાં જીવનોને ધરે છે, આપણા શરૂઆતો સત્યની સહજ સરસ્વતી બની જય છે, આપણો પ્રત્યેક વિચાર પ્રકાશના પારાવારની એક લહરી બની જય છે, પાપપુણ્ય પરવારી જય છે, આપણાં કર્મ પ્રભુના સ્વાભાવિક શુભની ને શ્રેયની સાથે સુમેળ સાધી લે છે ને સર્વેત્તમની સેવામાં સમપર્ય છે. આસુંદર, આમંગલ અને આસત્ય ભાવો સધળા જ અવચેતનમાં જઈને શરમના માર્ય પોતાનું પાપી મુખ છુપાવે દે છે ને મન જ્ય ધોષ ગજવે છે:

“ઓ આત્મા! મારા આત્મા! આપણે સ્વર્ગ સર્જું છે, અંતરમાં આપણે પ્રભુના શાસનની સ્થાપના કરી છે, કોલાહલ ભર્ય અજ્ઞાનના જગતમાં દેવદેવનો દુર્ગ ઉભે કર્યો છે. આવકાશને આપણે શાંતિના સાગરમાં ફેરવી નાખ્યો છે, દેહને પરમાનંદની રાજ્યાની બનાવ્યો છે. આથી વધારે શું? જો હજુય વધારે કંઈ કરવાનું હોય તોય આથી વધારે શું?”

આત્માના ધીરા વિકાસકુમારાં, મૃત્યુ અને જન્મ વચ્ચેની અદ્યપજીવી અવસ્થામાં આખરે પૂર્ણતાની પ્રારંભની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ છે. આપણા સ્વભાવના લાકડા ને પથ્થરમાંથી ઉદ્ધર્ના દેવોના નિવાસ માટે એક મંદિર રચાયું છે. સંધર્ષમાં પડેલા સારા સંસારની વાત પડતી મૂકીએ તો પણ એક મનુષ્યની પૂર્ણતાય જગતનું પરિ-ત્રાણ કરવાને સર્મથ્ય છે. સ્વર્ગોની નવીન સમીપતા સધાઈ છે, પૃથ્વીનો ને ધુલોકનો પ્રાથમિક વિવાહ થઈ ચૂક્યો છે, પરમસત્ય અને જીવન વચ્ચે ઊંડો ધર્મસંબંધ અંધાઈ ગયો છે, માનવ કાળમાં પ્રભુની છાવણી નંખાઈ ગઈ છે.